BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Miron COSTIN

VIAȚA LUMII

LITERA

biblioteca școlarului

Miron
COSTIN

VIAŢA LUMII

INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

APRECIERI

Personalitatea lui Miron Costin se dovedeşte a fi total deosebită de a lui Ureche. Nu are principii de stat, nu face filosofie politică, nu se gândeşte la relaţiile care există sau care trebuie să existe între suveran şi supuşii lui şi nici nu a meditat asupra misiunii pe care o are în societatea contemporană, clasa nobilă, căreia îi aparţine. Toate acestea sunt lucruri pe care el le simte, dar nu le spune, pentru că pe dânsul nu-l interesează istoria în sensul Renaşterii celeilalte, care, târziu, pătrunsese în Polonia şi mai târziu încă la noi; pe dânsul îl preocupă ceea ce se întâmplă cu el şi cu familia lui. [...]

Şi, atunci când scrie povestea vremii sale, Miron Costin caută a spune ce a ştiut el, şi atâta. Câte lucruri nu ar fi putut adăugi din izvoarele polone care-i stăteau la îndemână, aşa precum au făcut Simion Dascălul şi vreun Misail Călugărul, cari au alcătuit cronica, într-o formă mai amplă, cu o aplecare mai mult spre împrumuturi dese din izvoarele pe care Ureche nu le cunoscuse, izvoare ungureşti şi izvoare polone! Putea să facă şi Miron Logofătul o astfel de operă de compilaţie, cum o va face şi fiul lui, Nicolae Costin, care, acesta, se găseşte, într-o altă vreme, în epoca de erudiţie.

Adaug că Miron Costin este mai totdeauna înduioşat; el se simte dator, aproape, să se înduioşeze. Pe când Grigore Ureche abia tresare de mândrie naţională, în sensul restrâns al mândriei moldoveneşti, după câte o victorie, urmaşul scaldă în lacrimi scena uciderii la Constantinopol a lui Vodă Barnovschi, binefăcătorul Costineştilor, de la care el îşi trăgea şi numele. Ceea ce atrage la Miron Costin mai e simpatica dezordine, capricioasa înnodare, şi desfacere, şi împleticire, şi reluare a şirului povestirii. Liberă aleargă fraza lui; începe prin a spune un lucru, pe urmă trece la altul, intercalează o idee, se întoarce înapoi, şi jocul acesta făcut din bucăţele de fraze el îl întrebuinţează pentru a forma un mozaic pe atât de fermecător, pe cât este de nedisciplinat.

Nicolae IORGA, *Istoria literaturi româneşti. Introducere sintetică* (după note stenografice ale unui curs). Postfaţă de Mihai Ungheanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1977, p. 116, 118—119.

Darul de scriitor al lui Miron Costin nu se mai nutreşte din concreteţea individuală a cuvintelor. Aceleaşi vechimi în lexic, puse acum în slujba unei mari stilistici, se sting. Miron observă sistematic, compune, şi ceea ce iese de sub pana lui, mult mai puţin spontan, este rodul unei arte. El are lunga respiraţie epică, simţul sublim al destinului uman, meşteşugul patetic de a se opri din când în când să rasufle de greutatea faptelor şi să le contemple de sus. Deşi abstractă, materia e împărţită în acte, cu tăieturi savante pe gestul cel mai dramatic. Nu mai avem de-a face cu o cronică, ci cu desfăşurarea organică a unei epoci, în valuri mari, vestite şi susţinute cu expresii de popas şi trimitere ("precum vei afla", "noi să ne întoarcem la ale noastre"). Lungimea valului epic e simbolizată prin capătul însuşi al frazei puse la nesfârşirea imperfectului. ("Nu dormea Ieremia Vodă..."; "Era într-o duminică, când..."). Descripţia e atentă, constructivă. [...]

De la sfârşitul domniei Lupului încolo, când Costin participă la evenimente, cronica e un adevărat roman plin de acele amănunte familiare care dau viaţă lucrurilor moarte. [...]

Însă adevărata contribuţie a lui Costin la scrisul românesc este sintaxa. Cunoscător al frazei latine, el a desfăşurat-o în moldoveneşte în spiritul şi cu ajutorul limbii noastre, păstrându-i toate registrele şi toate fluierele. Cu el sintaxa literară apare începută şi cu desăvârşire încheiată, în stare de a exprima orice gând. Tipul sintactic al epocii arhaice este coordonatorea ("După Dragoş Vodă au stătut domn fiul său, Sas Vodă, şi au domnit patru ani, şi s-au săvârşit şi au rămas domn fiu-său Laţco Vodă, şi au domnit opt ani") în acord cu stilistica graiului vorbit, care o complică mărind volumul emisiunii periodice prin agregări monotone de propoziţii scurte cu ajutorul unui singur fel de conjuncţie (şi, deci). Întâi de toate Miron face unităţi de gândire în metri feluriţi de la cei mai scurţi până la cei mai lungi: "Nu dormea Ieremia Vodă"; "Tăcut, îţi părea că nu ştie nimică"; "După războiu, oastea, care încotro s-a fost calea risipit"; "A doua zi, mai sumeţ Zamoiskii decât Mihai Vodă, au trimis de au cercetat mai sus pre apă, despre munte, şi au aflat vad". Apoi volumul lor este sporit prin paranteze ce devin câteodată un corp sintactic cu totul deosebit reprezentând planul contemplativ al gândirii: "Vasilie Vodă în ţeara căzăcească văzându-se căzut de domnie, despărţit de Doamna sa şi de coconi şi de avere (caută la ce aduce roata lumei mari case; că ce poate fi mai greu decât aceste? zic, că nice moarte), şi nici o nădejde nu i-au mai rămas în prieteşugul Cazacului, singur s-au tras cu Hanul să meargă la Crâm". Combinând coordonarea vorbii orale cu

subordonarea frazei latine, spărgând fluviul periodic prin insule parentetice, introducând grupuri de feluriţi metri, Miron cre-ează un corp sintactic cu fraze inegale şi cesuri asimetrice, asemeni unei melodii:

"Vasilie Vodă văzându-se la grijă şi spaimă ca aceia (că luase Tătarii până subt târg hergheliile, şi a slujitorilor cai au apucat) au pornit pre Doamna, şi împreună cu casele boieriilor prin frânturile codrilor, pre la Căpoteşti spre cetatea Neamţului; / apoi şi singur Vasilie Vodă n-au ţinut multe zile scaunul, ce s-au mutat den Iaşi în neşte poeni, în codrul Căpoteştilor; / şi s-au aşezat acolo în codru cu curtea, lăsând în Iaşi puţintei dărăbani de apărarea curţii; / carii, dacă au văzut mulţimea de Tătari den ceas în ceas adăugându-se, şi cu Cazacii amestecaţi, au lăsat cu noapte curtea pustie, şi au ieşit aceia / Şi au ars atunci tot oraşul; / unde şi unde au rămas câte o dugheniţă; / curtea domnească, casele boiereşti, tot oraşul, într-o mică de ceas cenuşe s-au făcut; / eară monastirile au hălăduit, că n-au vrut Cazacii să dideiască den poronca lui Hmil Hatmanul, şi Tătarii n-au putut, că erau şi oameni cu sineţe închişi pren mânăstiri."

George CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundaţia pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1941, p. 23, 24, 25.

Miron Costin urzise începutul unui letopiseţ de la descălecarea dintâi, adică de la luptele lui Traian cu dacii şi de la colonizare, dar, din pricina cumplitelor vremi ce veniră asupra moldovenilor — "de nu stăm de scrisoare" —adică războiul turco-polon (1672—76), a trebuit să-l părăsească. "Începătura letopiseţului", de care vorbeşte în predoslovie, a servit mai târziu ca temei pentru scrierea *De neamul moldovenilor*. Până atunci Miron Costin se mulţumeşte să înfăţişeze contemporanilor săi cronica, de unde o lăsase Grigore Ureche:

"Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace, de unde este părăsit de Ureche Vornicul de ţara de gios, scos de Miron Costin, vornicul ţării de gios, în oraş în Iaşi, în anul de la zidirea lumii 7183, iar de la naşterea mântuitorului lumii, lui Isus Hristos, 1675".

Cronica a fost deci concepută înainte de anul 1675, când autorul ei a dat-o unui copist "s-o isvodească", adică să o copieze pe curat. Evident că, după copiere, Miron a revenit asupra ei completând-o, amplificând-o, corectând-o. [...]

Sunt în cronica sa pagini în care, cu toată întorsătura limbii, nuanţată după sintaxa latină, palpită încă până astăzi fiorul tragediilor care zguduiau viaţa tulbure a Moldovei din a doua jumătate a veacului al XVII-lea. [...]

Uneori descrierea, în care se vădeşte un deosebit simţ pentru farmecul

idilic al naturii, serveşte ca termen de comparaţie pentru rânduieli omeneşti, sugerând astfel intima legătură dintre natură şi viaţă; "precum florile şi pomii şi toată verdeaţa pământului stau ovelite şi împedecate de răceala brumei, căzută fără vreme, şi apoi, după lină cădură a soarelui, vin iară la hire şi frumuseţile sale cele dintâiu, aşa şi ţeara, după greutăţile ce erau la Radu-Vodă... au venit fără zăbavă ţara la hirea sa şi până la anul s-au împlut de oameni şi de tot bişugul". [...]

Pe alocurea naraţiunea cronicarului trece dincolo de hotarele genului istoric, şi se apropie, prin gradaţia interesului şi prin puterea dramatică cu care ştie să înfăţişeze lucrurile, de nuvelă şi roman. [...]

A doua operă importantă a lui Miron Costin este scrierea intitulată de Kogălniceanu *Cartea pentru descălecatul dintâi al ţării Moldovei şi neamului moldovenesc*, iar de regretatul C. Giurescu, care observă că titlul acesta dat de Kogălniceanu nu concordă cu cel original al autorului: *De neamul moldovenilor, din ce ţară au ieşit strămoşii lor*. [...]

Ceea ce ne interesează pe noi cei de astăzi, în opera lui Miron Costin, este claritatea, relieful şi mai ales căldura cu care, pentru întâiaşi dată în cultura noastră, marele boier moldovean pune problema latinităţii neamului. [...]

Ceea ce constituie farmecul literar al operei lui Miron Costin este strălucirea stilului în care se străvede, pe de o parte sinceritatea adâncă şi convingerea nezdruncinată în adevărul pe care îl expune, iar pe de altă parte duioşia sentimentului naţional, care vibrează la fiecare pagină aproape, aci încălzindu-se de măreţia originii romane: "Caută-te dară, acmu, cetitoriule, ca într-o oglindă şi te priveşte de unde eşti, lepădând, de la tine toate celelalte basne, câte unii au însemnat de tine, de neştiinţă rătăciţi, alţii de zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsit niceodată...", dincoace revărsându-se într-o simpatie comunicativă, când vorbeşte despre Grigore Ureche, înaintaşul său în ale istoriei. [...]

Ideea originii romane, pe care Miron Costin a susţinut-o cu atâta relief şi căldură, a avut un puternic răsunet în cultura noastră veche. Ea a fost reluată cu multă erudiţie, e drept, dar nu şi cu mai multă pasiune, de Nicolae Costin şi Dimitrie Cantemir în Moldova şi de stolnicul Constantin Cantacuzino în Muntenia.

Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi,* Fundaţia regală pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1942, p. 158, 159—160, 164—165.

În *De neamul moldovenilor* Miron Costin laudă osârdia lui Grigore Ureche, care a avut milă de patria sa să nu rămână în "întunearecul neştiinţei" şi "au făcut de dragostea ţării letopiseţul".

Dintr-o pornire similară şi cu aceleaşi scopuri educative şi-a întocmit şi el *Letopiseţul Ţărâi Moldovei de la Aaron-vodă încoace,* când ajunsese la mijlocul vieţii, în jurul vârstei de 40 de ani. Şi el scrie ca "să nu să uite lucrurile şi cursul ţării" şi că "să hie de învăţătură, ce ieste bine şi ce ieste rău şi de ce-i să să ferească şi ce va urma hie cine". [...]

Prima parte a cronicii conţine câteva greşeli. Aflăm despre doi domnitori, Ştefan Radu şi Bogdan Movilă, care în realitate n-au domnit niciodată; că Sigismund Bathory a abdicat din cauza bătrâneţii, când în realitate era om tânăr; că Andrei Habsburg era totuna cu Andrei Bathory, când în realitate erau două persoane di-ferite, că Gustav Adolf era unchiul lui Sigismund al III-lea al Poloniei, când în realitate unchiul regelui polon era Carol de Sudermania, predecesorul lui Gustav Adolf. Erorile provin din lectura grăbită a cronicii lui Piasecki şi din lipsa altor izvoare necesare controlului faptelor. Chiar astăzi, noi nu avem altă sursă internă pentru epoca 1595—1661 decât letopiseţul lui Miron Costin, de o valoare documentară, cu toate micile scăpări, unică.

Valoarea literară a cronicii lui Miron Costin o întrece pe aceea a letopiseţului lui Ureche. Costin este un memorialist atent asupra vieţii şi asupra oamenilor, scriitor în adevăratul înţeles al cuvântului, prozator, zugrav de moravuri şi de caractere. Ultima parte a cronicii, cuprinzând evenimentele dintre 1653—1661, are desfăşurarea epică a unui roman. Surprinzător este faptul că, dotat cu simţul compoziţiei, autorul a ştiut să estompeze limitele dintre expunerea întâmplărilor auzite sau citite şi evocarea împrejurărilor trăite, dând letopiseţului proporţie şi unitate.

Alexandru PIRU, *Literatura română veche*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1960, p. 146—147.

Miron Costin este în mod incontestabil cel mai mare cronicar român din veacul al XVII-lea. Opera lui a fost însă pregătită, timp de aproape două secole, de o serie de cronici în limba slavă şi română, a căror încununare este *Letopiseţul Ţărâi Moldovei* şi *De neamul moldovenilor*, scrierile capitale ale lui Miron Costin. Istoriografia letopiseţelor moldoveneşti începe în veacul al XV-lea cu cronica slavonă scrisă la curtea lui Ştefan cel Mare. [...] Episcopul Macarie scrie istoria

Moldovei din porunca lui Petru Rareş, egumenul Eftimie din porunca lui Alexandru Lăpuşneanu, călugărul Azarie din a lui Petru Şchio-pul. Toţi aceşti cronicari scriu slavoneşte şi lucrările lor au un caracter oficial de curte, fiind alcătuite din porunca domnilor; de aceea aduc laude exage-rate stăpânilor feudali, ponegrind pe adversarii lor. În veacul al XVII-lea apar primele cronici moldoveneşti în limba poporului. [...]

Cea dintâi lucrare istorică moldovenească, apărută datorită unui boier, deci neprovenind de la curte, şi fiind scrisă în limba poporului, este *Letopiseţul Ţării Moldovei* al lui Grigore Ureche.

Miron Costin a fost continuatorul lui Ureche, nu numai pentru că a scris istoria Moldovei, de unde încetează cronica lui Ureche, dar şi pentru că a dezvoltat ideile politice (de independenţă), istorice (despre originea şi unitatea poporului nostru) şi sociale (despre supremaţia boierimii), aflate în scrierea acestuia, dar cărora el le-a dat o mult mai mare amploare. [...]

Şi Ureche îşi dăduse seama că istoria Moldovei este legată de istoria altor ţări. Dar această convingere el şi-o manifestă în practică într-un chip neîndemânatic, intercalând în mijlocul cronicii, la moartea lui Ştefan cel Mare, o serie de capitole izolate despre ţara şi istoria turcilor, a tătarilor, a Poloniei şi Ungariei, adică despre ţările vecine (dintre care lipseşte însă Ţara Românească, pentru care nu poseda o descriere istorică). Miron Costin procedează cu mai mult simţ istoric. El nu întrerupe istoria Moldovei cu digresiuni fără legătură imediată, privind ţările vecine. Ci, acolo unde înţelegerea faptelor necesită expunerea pe scurt a unor evenimente petrecute în afara graniţelor Moldovei, Miron Costin le introduce, legându-le întotdeauna de istoria ţării sale, de momentul la care a ajuns cu povestirea. Astfel, istoria Moldovei este legată de istoria Ţării Româneşti, a Transilvaniei, a Poloniei, a Rusiei şi, fireşte, în chip necesar, şi de a Imperiului Otoman. Căci, precum spune Miron Costin, “să să ştie că această ţară fiind mai mică, nice un lucru singură den sine, fără adu-nare şi amestec cu alte ţări, n-au făcut”.

P. P. PANAITESCU, *Prefaţă* la *Letopiseţul Ţărâi Moldovei. De neamul moldovenilor*, Colecţia “Biblioteca pentru toţi”, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1961, p. V, VI, XIII.

Cu toată poziţia şi consideraţiile de clasă, Miron Costin se ridică peste micile patimi omeneşti şi stăruie să judece obiectiv pe eroii cronicii sale, acţiunile lor, evenimentele istorice. Cu o formaţie de umanist, având sensul realist istoric

al vieţii şi civilizaţiei umane, Miron Costin pune deasupra omul şi umanitatea, caracterul lui, calităţi sau defecte, indiferent dacă i-a fost prieten sau duşman. Astfel, deşi cronicarul moldovean îi ura în general pe turci pentru că exercitau jaful prin boierii români devotaţi lor, totuşi nu se lasă orbit de ură pentru a nu recunoaşte meritele unora dintre ei. Abaza-paşa fusese prigonitorul familiei sale, dar când este sugrumat la Constantinopole de sultan, pentru nerespectarea condiţiilor de pace dintre turci şi poloni, fixate în urma ciocnirii de la Hotin (1621), Miron Costin nu se bucură de căderea adversarului, ci notează imparţial: "Om Abaza paşa, vestit cu războaiele asupra perşului şi oştean dirept". Acest lucru dovedeşte că autorul se interesa şi de alte fapte ale celor asupra cărora avea să emită judecăţi istorice. El era de principiul, afirmat în *De neamul moldovenilor*, că istoricul dă seama, în faţa istoriei, de afirmaţiile sale. De asemenea, Miron Costin apreciază pozitiv domnia lui Vasile Lupu, luată în general, cu toate că tatăl său, hatmanul Costin, fugise în Polonia de teama acestuia şi personal nici nu este de acord cu toate acţiunile voievodului. Laudă vitejia lui Vasile Lupu, care se afla "pururea în fruntea oştii sale" şi blamează pe Gheorghe Ştefan, care "în oastea sa de faţă n-au fost ci au stătut departe de la oaste înapoi, măcar că am hi datori cu pomenire lăudată mai mult lui Ştefan vodă, de la carele multă milă am avut, decât lui Vasile vodă, de la carele multă urgie părinţii noştri au petrecut". Domnia lui Vasile Lupu a fost "cu linişte şi pace", cu bună stare pentru boieri, dar "zburdăciunea" acestora întrecea marginile şi însuşi vodă Lupu lua fetele unor boieri, "peste voia părinţilor, la ţietorie". Miron Costin se declară împotriva puterii nelimitate a domnului, ca şi Grigore Ureche. [...]

Cultura bogată, cunoaşterea cărţilor populare, asimilarea formelor plastice din graiul popular, talentul, în fine, i-au dat posibilitatea lui M. Costin să găsească imaginile cele mai potrivite. Când vorbeşte de înţelepciunea excepţi-onală a pârcălabului de Soroca, Ştefan, se foloseşte de portretul lui Esop, aproape de aceiaşi termeni ca în *Esopia*: "Iară la statul trupului său era gârbov, ghebos şi la cap cucuiat, cât puteai zice că este adevărat Esop la chip". Întrebuinţează de asemenea vorbirea directă a eroilor, dialogul sau monologul. Nu lipsesc proverbele în variante vechi, ca mijloace plastice de exprimare a unei idei (unele sunt polone): "lupul părul schimbă, iar nu hirea", "cine piere de glonţ de tun tot era de fulger să moară", "cela ce se îneacă să apucă de sabie cu mâna goală", "după pagubă leahul înţelept" (ca transpunere a proverbului polon "madry polak po szkodzie!") etc. Locuţiuni din limba populară: "a sta ceva

într-un fir de păr” (“pe un păr au stătut atuncea viaţa lui Constantin vodă“), “a se oploşi pe lângă cineva”, “a unge osia”, “a cârpi o treabă“ (“Că cârpea boierii cum putea trebile ţării, iar domniia mai mult îşi petrecea cu Batişte Veveli”). În cronică sunt folosite elemente de folclor şi de etnografie.

I. C. CHIŢIMIA, *Marii cronicari moldoveni: Miron Costin*, în *Istoria literaturii române*, I, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1964, p. 402, 405—406.

Chiar dacă nu s-ar şti despre viaţa lui nimic mai mult decât ceea ce se află în cronica preluată de le alţii, dar adusă de el la zi, nu e Miron Costin cel dintâi mare clasic român? Limba lui scrisă, urmând tipare sintactice ale latinei culte, dar neduse până la obscuritatea fiului său Nicolae sau a lui Dimi-trie Cantemir, e densă, lapidară şi memorabilă în amândouă sensurile acestui cuvânt, adică uşor şi vrednică de memorat. Nici unul dintre clasicii noştri n-a hrănit intelectualitatea ţării cu mai multe sau numai cu tot atâtea formulări sugestive.

Din acest punct de vedere, proza lui stă pentru noi, românii, alături de orice operă clasică, din care se citează câte un început de frază, ca să se carecterizeze anumite situaţii noi; şi puterea expresiei îi este asociabilă îndeosebi cu aceea din operele înţelepţilor antici sau din nenumărate versuri ale lui Virgiliu, cu care lumea cultă îşi clarifică unele idei până şi în zilele noas-tre. Aşa cum în împrejurări similare, ca să fie mai înţelese, amintim câte un fragment de vers din virgiliana *Una salus victis, Ab Jove principium... sub tegmine fagi, Quos ego..., fugit irreparabile tempus, Vivit sub pectore vulnus* etc., etc., tot astfel, mai degrabă decât să găsim alte împreunări de cuvinte pentru vechi situaţii, prin care a trecut Miron Costin însuşi, citâm din el: *“Biruit-au gândul, scrisul nesăbuit e ocară veşnică, nu omul e peste vremi — ci bietul om sub vremi, stă mintea în loc* şi toate celelalte.

Prima dintre ele (*Biruit-au gândul*), folosită de cronicar doar ca să arate câte dificultăţi trebuiese să învingă spre a-şi începe lucrarea, a putut fi chiar desprinsă din context, dându-i-se un sens spiritualist, cum Titu Maiorescu avea să pună meşteri să i-o cresteze pe pragul de deasupra al intrării, întocmai ca Montaigne, căruia grinzile “librăriei” îi fuseseră împodobite cu dictoane de înţelepciune antică. Iar ultima (*stă mintea-n loc*), printr-o uimitoare putere de pătrundere în limba comună a intelectualilor şi orăşenilor, avea să exprime sentimentul de încremenire până azi, deşi asaltată din două părţi în timpul din urmă prin *a rămâne tablou* şi *a se face mască*.

Astfel relieful şi densitatea exprimării lui Miron Costin ne-au furnizat, ca să zicem aşa, un număr de proverbe noi pe lângă cele ştiute din popor, un fel de alte zicale provenite de la un autor cunoscut, şi nu anonim, a căror clasicitate le dă în ochii lumii noastre cultivate valoare în adevăr paremiologică.

Vladimir STREINU, *Miron Costin, primul nostru mare clasic,* în "Luceafărul", an. X, 9, 4 martie 1967.

Capodopera lui Miron Costin rămâne însă mica lucrare *De neamul moldovenilor*, din ce ţară au ieşit strămoşii lor, actul de naştere al "prozei de idei" în limba română şi totdată prima noastră scriere de polemică ştiinţifică. Punctul de plecare al acestei scrieri, compusă după 1685, a fost constatarea că românii culţi din vremea sa nu aveau încă suficient de clare o serie de noţiuni fundamentale asupra originii şi istoriei lor, de unde posibilitatea că atât unii istorici străini ca Jane Zamoski (cunoscut prin intermediul lui Toppeltin), cât şi unii pretinşi istorici autohtoni, ignoranţi, dar plini de pretenţii, să vânture legende injurioase, ca acelea adaose la cronica lui Ureche de Simion Dascălul şi Misail Călugărul. Operă de superbă indignare patriotică, *De neamul moldovenilor* debutează într-un stil sacadat, vibrant, care vădeşte maturizarea tuturor mijloacelor de scriitor ale cărturarului. [...]

Punând expunerea ideilor în ecuaţie dialectică, polemistul prevede replica şi-i răspunde pe loc, cu o ploaie de argumente: "Dzice-va neştine: prea târziu ieste; după sutele de ani, cum să vor putea şti poveştile adevărate, de atâtea veacuri? Răspunz: lăsat-au puternicul Dumnezeu iscusită oglindă minţii omeneşti, scrisoarea, dintru care, dacă va nevoi omul, céle trecute cu multe vremi va putea şti şi oblici". [...]

Necesitatea unei asemenea scrieri este imperioasă: "Îndemnatu-m-au mai mult lipsa de ştiinţa începutului aceştii ţări, de descălicatul ei cel dintâi, toate alte ţări ştiind începuturile sale." [...]

În *De neamul moldovenilor* găsim şi cele dintâi informaţii de istorie asupra culturii româneşti: Costin ştie că Grigore Ureche a scris cronica sa adunând istoriile slavone din mănăstiri şi combinându-le cu Bielski, că alfabetul chiri-lic a fost împrumutat de la sârbi (înţelege: de la slavii sud-dunăreni), "odată cu cele bisericeşti", şi tot lui îi datorăm menţionarea unui letopiseţ al lui Eustratie Logofătul (pe care, e drept, el însuşi mărturiseşte că nu l-a văzut), în a cărui existenţă vor crede mai târziu şi alţii...

Scriitor divers, poet, istoric, ideolog, polemist, moralist, Miron Costin revoluţionează tipul vechiului cărturar român. Fără prezenţa lui în ambianţa

culturală moldovenească din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Dimi-trie Cantemir, care-l continua în mod învederat, ar fi fost de neconceput.

George IVAŞCU, *Istoria literaturii române*, 1, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 192—194, 196, 197.

Letopiseţul lui Miron Costin pare a se înscrie fără efort într-o serie, dacă, din perspectiva celor trei secole care au trecut de la apariţia lui, îl comparăm cu împrejurările ce l-au precedat, l-au creat şi l-au urmat. Cronica predecesorului său, Grigore Ureche, consemnase evenimentele începând de la 1359 — data întemeierii Moldovei — până la 1595 — domnia lui Aron-vodă Tiranul. Ureche murea în 1647, lăsându-şi neterminată lucrarea. După nici 30 de ani, adică în 1675, Miron Costin prelua descrierea istorică din punctul unde o părăsise Ureche şi o ducea până la 1661. La 70 de ani după Costin, Ion Neculce se simţea îndemnat să-l continue exact de acolo de unde se oprise cel dintâi. Se constituia astfel corpuscul cronicilor moldoveneşti — Ureche-Costin-Neculce —monument unic al literaturii noastre vechi, exemplar prin continuitate şi prin sentimentul demnităţii şi datoriei care le prezidează scrisul.

Privite mai îndeaproape, lucrurile nu mai păstrează însă acest aspect de firesc pe care li-l dau îndelungata obişnuinţă cu ele, contactul pretimpuriu în şcoală cu date şi fenomene memorizate înainte de a li se percepe şi controla autenticitatea. Miron Costin procedează în fond altfel de cât contemporanii, înaintaşii sau succesorii săi. Tocmai de aceea el nu se înscrie doar într-o serie continuă, ci o provoacă şi o determină prin iniţiativă personală. În seria lui, veriga cea mai importantă este el însuşi.

Care sunt punctele de diferenţiere ale acestei iniţiative ce transformă o întreprindere, aparent comună epocii, într-un gest de excepţie? Primul constă în hotărârea cronicarului de a aduce la zi letopiseţul lui Ureche, sacrificând astfel autonomia propriei opere în favoarea unui principiu mai înalt, al continuităţii şi eficienţei. Atitudinea nu e frecventă, dacă ne gândim că înaintea lui, Grigore Ureche însuşi rescrisese de fapt cronica lui Eustratie logofătul, pornind de la începuturi. Chiar compilatorii lui Ureche, Simion Dascălul în special, reluând letopiseţul acestuia, o făceau cu sentimentul că-şi scriu cronica personală, pornind-o tot de la întemeiere. Nicolae Costin, fiul lui Miron, va începe de asemenea cu întemeierea — cea dântâi. La fel Dimitrie Cantemir. [...]

Dar iată că Miron, cea mai impozantă personalitate culturală a veacului său, înţelege să se subordoneze, primul, la o disciplină a continuităţii. Exemplului lui i-l vom datora apoi pe Neculce. Oricare ar fi sursele şi modelele

acestei atitudini (istoriografia antichităţii clasice, istoriografia poloneză din epocă, chiar continuitatea internă, pe spaţii mici, a vechilor cronici slavone), Miron Costin e cel dintâi susţinător al ei la noi.

În al doilea rând, cronica, pe care alţii o scriau la bătrâneţe, după ce îşi încheiaseră cariera politică şi administrativă, cu intenţia de a rememora evenimente cunoscute, consemnându-le dintr-o perspectivă favorabilă domnului care o poruncea sau partidei boiereşti căreia îi servea, e la Miron Costin o îndeletnicire de maturitate deplină. Când o începea nu avea mai mult de 40 de ani, când o termina nu depăşise vârsta de 44 de ani. Se afla atunci într-o ascensiune socială spectaculoasă, avea să mai trăiască după aceea două decenii de întâmplări frământate şi neprevăzute, continuând să scrie (micile cronici polone sau esenţialul *De neamul moldovenilor*), cu sentimentul însă că opera vieţii lui fusese realizată. [...]

În al treilea rând, Costin se opreşte din voinţă proprie la 1661, deşi de abia de aici înainte el devenise cu adevărat contemporanul şi martorul evenimentelor politice şi sociale din ţara sa. [...]

Momentul scrierii, punctul de pornire şi cel de încheiere se arată astfel ca tot atâtea aspecte care diferenţiază *Letopiseţul* lui Miron Costin de celelalte. [...]

Miron Costin percepe şi descrie exact mobilurile de acţiune şi de existenţă ale personalităţii şi individului, dar nu pentru a le glorifica, ci pentru a le condamna sau deplânge. Din individualismul renascentist, care promovase un alt mod de preţuire a omului, cronicarul român reţine o înclinare către milă şi compasiune, un mod de a vedea în cele din urmă dincolo de hecatombele abstracte pe care le sacrifică invaziile şi războaiele, oameni concreţi trăind panica deznădejdii şi a morţii. Acesta e şi sunetul foarte special prin care se defineşte cronica lui Costin comparată cu a altora. Inferioară poate ca putere de evocare talentului unui Cantemir sau Neculce, ea promovează în schimb o atitudine superioară faţă de omenesc, un sentiment de simpatie faţă de victime şi durere. [...]

Între caracterul aproape sacru al cronicii lui Ureche şi cel deplin laicizat, secularizat, a cronicii lui Neculce, *Letopiseţul* lui Miron Costin marchează nu numai un moment de tranziţie, dar şi unul de anticipare, rămas fără continuatori în epocă. Costin scrie pentru a fi *citit*, în spaţiul singuratic al unei biblioteci, protejat de frământările lumeşti. Cronicarul se adresează mereu unui lector unic, “iubitul cetitoriu”, în stare să întârzie asupra paginii abia parcurse, să rămână alături de el în momentele de dubiu, să-l urmărească pe

traiectoria sinuoasă a ezitărilor şi ipotezelor sale, să memoreze, să desluşească, să înveţe. Predicată la antecesori, povestită la urmaşi, cronica trebuie descifrată la Costin în litera ei, fiind făcută pentru lectură şi studiu.

În beneficiul acestui cititor pe care, presupunându-l, îl creează şi îl educă de fapt, Miron Costin se străduie să fie complet. În primul rând, el vrea să instruiască: indică bibliografii generale, explică etimologii şi cuvinte necunoscute (ce înseamnă *istoric* — "adecă scriitorŭ de cursul anilor acestor părţi", *tractate* — "adecă legături de pace", *praxis* — "adecă ştiinţă", *Mare Balticum* — "o coadă din Ochean"), dă informaţii suplimentare când i-au fost cerute (despre originea, locul de baştină şi istoria cazacilor zaporojeni), restabileşte adevărul şi corectează confuzii (la Ţuţora s-au dat două bătălii, una în 1595 şi alta în 1620). Descrierea atribuţiilor de rang, a uniformelor unor categorii boiereşti sau ostăşeşti, care nu mai erau de actualitate în epoca lui (husarii poloni din vremea lui Mihai Viteazul, dărăbanii lui Stefan Tomşa) face parte din acelaşi program instructiv pe care-l urmăreşte cronicarul în favoarea cititorului său. [...]

Aspectul care ne apare însă cel mai interesant astăzi e acela care inaugurează un mod de cooptare a lectorului la un anume sistem de gândire şi înţelegere. Cronica lui Costin e un abecedar al logicii istorice. Cronicarul nu devine însă un sistematizator de idei, un creator de construcţii speculative, cum va fi Cantemir. Dar el formulează primul judecăţi, în sensul filozofic al cuvântului, încercând să cuprindă în complexiunea lor toate nuanţele şi determinările complementare ale unei afirmaţii. Unitatea logică cea mai redusă cu care operează Costin e *zaceala* (paragraful). El îşi organizează materialul în primul rând pe spaţiul restrâns al secvenţei. Fiecare afirmaţie enunţată de o zaceală e dezvoltată în cuprinsul paragrafului respectiv până la ultima ei implicaţie. [...]

Educându-şi cititorul prin funcţiile de instrucţie, moralizare şi meditaţie, Costin îl forma asemenea sieşi. Cronicarul era el însuşi un mare iubitor de lectură, şi ştia că ea poate deschide omului orizonturi nebănuite, subţiindu-i înţelegerea, întărind credinţa şi îmblânzind moravurile. Costin aduce primul elogiu lecturii şi cărţii în cultura românească: "Puternicul Dumnezeu, cinstite, iubite cetitorule, să-ţi dăruiască după aceste cumplite vremi anilor noştri, cânduva şi mai slobode veacuri, întru care, pe lângă alte trebi, să aibi vreme şi cu cetitul cărţilor a face iscusită zăbavă, că nu ieste alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă decâtŭ cetitul cărţilor... Scriptura departe lucruri de

ochii noştri ne învaţă, cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare. Citéşte cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală”.

Magdalena POPESCU, *Postfaţă* la *Letopiseţul Ţărâi Moldovei*, Colecţia “Arcade”, Editura Minerva, Bucureşti, 1975, p. 267—269, 290—294.

Cu Miron Costin suntem pentru ultima oară într-o stare de relativ echilibru între istorie şi literatură. Pentru el poeţii mai erau “dascăli”, “vestiţi isto-rici” şi adevăratele istorii mai erau citite ca literatură beletristică. După el căile se vor diversifica net: la Neculce cronica va deveni povestitre, intrând în domeniul artei literare propriu-zise, pe când stolnicul Cantacuzino va res-pinge ficţiunea şi tradiţia orală, mergând în direcţia unei pozitivări a cercetării istorice. “Climatul rămâne cel al cronicii, dar se simte mijind gândirea ştiinţifică, se schiţează critica izvoarelor”[1].

Literatului de mai târziu, Miron Costin i-a oferit pretexte epice şi un model stilistic, istoricului — urzeala sintetică şi detalii informative. Pe primul l-a scos din istoriografie, pe al doilea din enciclopedism. [...]

“De unde au părăsit elŭ, începem noi”, scrie Costin, lăudând osârdia lui Ureche-vornicul. El continuă *activitatea* începută de Ureche, ridicând-o pe un plan superior în ceea ce priveşte calitatea şi eficienţa. Şi — lucrul cel mai important —diversificând-o. Nedesprins total de pomelnicele mănăstireşti, Ureche insera uneori câte un capitol-răboj, cum nu găsim la Costin.

Ceea ce acesta aduce nou este studiul de tip monografic. Se face astfel saltul de la consemnarea evenimentelor către istoriografia modernă, care presupune, pe lângă *relatarea* evenimentelor istorice, şi *interpretarea lor*. Vocaţia studiului monografic este, pe de o parte, expresia culturii sale enciclopedice, pe de altă parte efectul structurii intelectuale de moralist. [...]

Se poate vorbi de o vocaţie eseistică la Miron Costin; deşi observabilă în toate scrierile sale, numai citind *De neamul moldovenilor* ne putem face o idee clară asupra acestei vocaţii. Aici, odată declanşată discuţia, digresiunile devin din ce în ce mai stufoase, generându-se una pe alta şi luminind din felurite unghiuri ideea de bază. Cultura întinsă şi umblarea prin străinătăţi l-au dus la dobândirea unei extrem de necesare perspective comparatiste, pe care a utilizat-o cu consecvenţă. De cele mai multe ori, autorul este conştient că face o digresiune, operând-o deliberat: “Ci câtŭ ne trebuieşte la rândul istorii noastre,

---

[1] C. Th. Dimaras, *Istoria literaturii neogreceşti*, Editura pentru literatură universală, Bucureşti, 1968, p. 87.

ne ajunge de atâta de Împărăţia Râmului”. Din aceleaşi considerente ţine să-şi justifice alteori digresiunile: “Acestea pomenindu-să pentru deşchisul minţii, să să înţeleagă statul lumii, ne întoarcem la istoria noastră“. Se observă uşor “conflictul” între aspiraţia la rigoare şi tentaţia de a spune tot.

Tentaţia monografică face ca scrierile istorice ale lui Miron-logofătul să câştige în detalii. Dar, din faptul că autorul încearcă să interpreteze evenimentele prin prisma lui şi a epocii sale, scrierea interesează nemijlocit pe literat în aceeaşi măsură în care ea îl interesează pe istoric şi pe filolog. Ceea ce-l face pe Miron Costin foarte interesant pentru literat este structura lui de moralist. [...] Moralismul constituie o primă treaptă spre literatura artistică, deoarece presupune interpretarea subiectivă a faptelor narate. [...]

Mircea SCARLAT, *Întroducere în opera lui Miron Costin*, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, p. 49, 82, 83, 85.

Chipul marelui cărturar e întunecat; “Cumplitele vremi” prin care trece ţara i-au smuls din priviri orice urmă de zâmbet. Spre sfârşitul vieţii, bătrânul închide încă în suflet o taină, de care simte că trebuie să se elibereze. Din anii petrecuţi pe băncile colegiului iezuit din Bar şi apoi din Cameniţa, nutrise un vis neîngăduit de frumos: să tălmăcească — el, cel dintâi — originea neamului său, să aştearnă în slove “începutul ţărilor acestora şi neamului”, dar, atenţie! nu numai moldovenesc, ci “moldovenescŭ şi muntenescŭ şi câţi sunt şi în ţările ungureşti cu acest nume, români şi până astăzi de unde suntŭ şi de ce seminţie, de când şi cum au dăscălecat aceste părţi de pământŭ”. Conştient, însă, de dificultăţile unei asemenea întreprinderi temerare, cronicarul ezitase îndelung: “multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru”. Măreţia planu-lui îl inhibă, îl “sparie”. Probele, între timp, se acumulau, faptul că toate celelalte ţări “îşi ştiau” începuturile îl ambiţionează. Cercetările febrile îi oferiseră o mare bucurie şi o mare mâhnire. Bucuria: îi dovediseră originea latină, comună, a tuturor românilor — aceasta era, dealtfel, şi taina pe care ar fi vrut s-o divulge, acum, cu probe certe. Mâhnirea: câteva dintre lucrările studiate conţineau erori grosolane, altele calomnii iresponsabile la adresa poporului român. A fost impulsul care a aplecat, ferm, cumpăna gândului spre acţiune. Afectat profund de aceste derogări de la adevăr, care-i lezau sentimentele patriotice, Miron Costin îşi asumă cauza poporului ca pe propria-i cauză: “A lăsa iarăşi nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durére”. Strigătul său de luptă va răsuna energic în *De neamul moldovenilor, din*

ce ţară au ieşit strămoşii lor. Mânia nu-i alterează autorului luci-ditatea, nu-l face să-şi trateze preopinenţii în mod nediferenţiat. Când adevărul istoric este “captiv” în plasa unor lacune regre-tabile, involuntare, justificate prin lipsa informaţiilor precise şi de imposibilitatea înaintaşilor de a şi le procura, cărturarul îl “eliberează“ cu discreţie, cu o caldă înţelegere pentru cei care nu au putut, în mod obiectiv, depăşi anumite obstacole ivite în calea intenţiilor lor nobile. [...]

Când însă mistificarea istorică se dovedeşte o urzeală voluntară şi ignobilă, jignitoare pentru neamul său, replica lui Miron Costin începe printr-o demonstraţie logică şi sfârşeşte printr-o expediţie de pedepsire inclementă, pilduitoare. După circumscrierea “basnelor”, prin care interpolatorii lui Ureche, “amăgeii” Simeon Dascălul şi Misail Călugărul, inspiraţi — se zice — de Evstratie logofătul (“pre acestŭ Simeon Dascăl, Istratie-logofătul l-au fătat cu basnile lui Misail Călugărul de la Simeon au născut, cela fiiu, cestalalt nepot”), încercau să pună în circulaţie ideea că Moldova ar fi fost întemeiată sub Laslo Craiul ungur (Vladislav cel Sfânt) şi că strămoşii “ţarâi aceştiia din temniţile Râmului” au venit, “daţi întru ajutoriu lui Laslo”, Miron Costin conchide, pentru început, că “adăosăturile” acestea “nu letopiseţe, ce ocări suntu”. Şi-şi propune mai întâi, restabilirea adevărului. [...]

Scepticismul lovinescian, de mai târziu, şi-ar putea revendica, în această atitudine, cea mai veche sursă. Dar, dacă i-a lipsit *mirajul* înfruntărilor, cronicarului nu i-a lipsit, în schimb, *vocaţia* lor. Miron Costin conduce ostilităţile cu un ton de moralist intransigent, atacă numai după ce a studiat cu grijă poziţiile adversarului, după ce le-a reperat, cu precizie, punctele nevralgice în direcţia cărora trimite salve de argumente explozive. Uneori, el interceptează din zbor “obuzele” inamice, le demonstrează mecanismul, le rectifică defecţiunile şi le întoarce, bumerang, de unde au plecat. Traian — stabileşte învăţatul — n-a adus, pe aceste meleaguri, oameni din temniţele Râmului, ci “căsaşi”, “oroşeni”, “săteni”, “tot din slujitori aşezaţi”. Pe timpul lui Laslo? Inadvertenţă flagrantă, care nu putea scăpa cronicarului: “Deci, unde ieste şi cât vac ieste de când au venit Traian pe aicea şi când s-au bătut Laslo, craiul unguresc, cu tătarii? Între Traian şi între Laslo-craiul 800 de ani sunt.” Aritmetica lui Costin suferă de oarecare aproximaţie (distanţa dintre cele două evenimente este, în realitate, mai mare — de 960 ani), dar concluzia lui rămâne justă. De subliniat că marele cronicar moldovean angaja bătălia numai în planul ideilor, că asalturile sale aveau demnitate, stil, chiar dacă, prin frazele de discretă topică latină, otrava amărăciunii sau a indignării aluneca, pe itinerarii întortocheate, dar sigure,

către predicatele aflate pe fundul "paharului" cu care-şi "trata" adversarii. Prin obsesia obiectivităţii, prin rigoarea, prin distincţia cu care fandează în timpul duelului, Miron Costin este un demn precursor al lui Titu Maiorescu. Dacă Miron Costin nu putea să-i transmită corifeului "Juni-mii" plăcerea "execuţiei" cu sânge rece — a cărei artă Maiorescu o deprinde din altă parte şi o practică cu rafinament —, cronicarul îi anticipează, totuşi, câteva din tiparele "finalurilor aristocratice" de partidă. Astfel, după ce "ajută" victima să-şi dezvăluie, singură, inconsistenţa morală şi intelectuală, Costin (ca şi Maiorescu, ulterior) se va eschiva, la timp — după cum ar spune Ion Barbu, cel mai mare polemist român, alături de Maiorescu şi Lovinescu — *în celălalt univers, de curăţii şi semne:* al visului pur şi al idealului propriu. Ideal care, la autorul acelui op de fierbinte patrio-tism intitulat *De neamul moldo-venilor...*, se confundă, tulburător, cu idealul nea-mului. De aici vor porni mesianismul ardent al lui Bălcescu şi viziunile eminesciene, de sublimă apoteoză patriotică, din rama cărora "mişeii" sunt exilaţi cu violenţă: în pamfletele incendiare din "Timpul" şi în satira necruţătoare din *Scrisori*. Revenind la "eschivele" următoare disputei, să precizăm că Miron Costin nu-şi singularizează, în mod absolut, făptura, nu-şi ridică, precum Maiorescu, statuia pe culmile inaccesibilităţii. Costin se aşază, întotdeauna, pe aceeaşi platformă cu toţi cei vrednici sau de bună-credinţă. Distanţarea intervine, desigur, şi la el, însă numai în raport cu "băsnuitorii", cu "pizmaşii", cu "zavistnicii", şi ea se exprimă, mai ales, în acea superbă *conştiinţă* a cronicarului, în acea convingere că, asumându-şi o înaltă misiune patriotică prin scris, îşi asumă, totodată, şi o imensă responsabilitate istorică. În consecinţă, îşi va supune, lucid, exame-nului, "izvodirile" şi va accepta, calm, "judeţul" timpului: "De aceste basne să dea seama ei şi de această ocară. Nici ieste şagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vecinic. Cându ocărăsc într-o zi pre cineva ieste greu a răbda; dară în veci? Eu voi da seama de ale mele, câte scriu".

Nicolae BALTAG, *Polemos*, Editura Cartea românească, Bucureşti, 1978, p. 20—24

Letopiseţul Ţării Moldovei... este principala operă care îi fixează autorului un loc trainic în istoria literară. Pe lângă simţul de observaţie bine dezvoltat, pe lângă atracţia spre anecdotă, pe lângă darul naraţiunii şi al dialogului, Costin cunoaşte tensiunea ideii pe care o mânuieşte firesc. [...] *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aaron vodă încoace...*, cu toată marea diversitate stilistică, are o remarcabilă unitate de ton, mărturie a unei viziuni proprii care reuşeşte să structureze, să

modeleze în forme noi evenimentele brute. Liantul care încheagă totul, altfel inevitabil eteroclit, este filozofia cronicarului. Expunerea ei nudă o găsim în poemul *Viaţa lumii*, o încercare pe tema *fortunei labilis*. [...] Puterea de expresie este remarcabilă. Dealtfel, Costin este foarte persuasiv, având o forţă de convingere fără egal poate chiar în întreaga noastră literatură. [...] Nu istoria ne primeşte în letopiseţul său, ca în cel al lui Ureche, nici basmul unor trecute vremi, ca la Neculce, ci martorul. [...] Înclinat spre generalizare şi filozofare, Costin dezvoltă până la urmă o întreagă teorie a văzului atotputernic [...]. [...] Concluzia este limpede: Costin se vrea ochiul împărţitor de dreptate, tăiat în triunghi. Motivul oglinzii, pe care îl întâlnim de câteva ori la Costin, nu este altul decât motivul ochiului, deghizat. Fiindcă numai în el, vrea să ne convingă cronicarul, se ascunde adevărul [...]. *De neamul moldovenilor* este o excepţională pledoarie, dar şi o oglindă. [...] Nu istoria, drum coborâtor al efemerului, ne dă sensul veşniciei, ci martorul ei care s-a transpus într-o carte. Pledoaria lui Costin este deci exemplară, remarcabil de coe-rentă pe întreaga desfăşurare a operei sale. După ce letopiseţul ne-a dat gustul de cenuşă al efemerităţii, *De neamul moldovenilor* ne obişnuieşte cu responsabilitatea veşniciei. [...] Persuasiunea, arta în care e meşter Costin, este un act de violentare a psihicului nostru. Costin este un îndrăgostit de putere. [...] Fără să se lase furat de duhul epic, precum Neculce, care inventează povestirea, sau de ficţiune, care îl face pe Cantemir să inventeze o întreagă literatură, Costin, prin pseudomemoriile sale, se inventă pe sine. Mai înainte de a fi scriitor, el este o personalitate. [...] Existenţa sa e de fapt exemplară: capul marelui cărturar a căzut în ţărâna "lumei înşelătoare", cartea sa ne îndeamnă mereu, oricât ne-ar fi de greu, să ne reflectăm chipul în "iscusita oglindă a minţii omeneşti".

Manuela TĂNĂSESCU, *Miron Costin*, în vol. colectiv *Scriitori români*, colecţia "Mic dicţionar", Editura ştiinţifică şi pedagogică, Bucureşti, 1978, p. 158—159, 160—161, 163.

Opera lui Costin dezvăluie o concepţie literară aplicată în toate lucrările sale, inclusiv în cele cu conţinut istoric. El se realizează, ca scriitor, mai plenar în lucrările istorice decât în cele strict literare, ca *Viaţa lumii*, de pildă, unde teza, urmărită didactic, diminuează realizarea artistică. *Viaţa lumii* este un poem de meditaţie filozofică, primul de acest gen în literatura română, scris în intervalul 1671—1673, în versuri de 13—14 silabe. Tema poemului — meditaţia asupra sorţii schimbătoare — este un motiv de autentică longevitate

literară în poezia lumii începând cu antichitatea (*Viaţa lumii* păstrează reminiscenţe din Horaţiu şi Ovidiu) şi până la cei mai importanţi poeţi poloni, bine cunoscuţi lui Costin: Mikolay Rej, Jan Kochanowski, precum şi Mikolay Sep Szarzýnski. Costin conferă poemului său un pronunţat caracter demonstrativ privitor la posibilităţile poetice ale limbii române. Cele două predoslovii intenţionează să iniţieze cititorul în taina poeziei, conţinând un scurt tratat de prozodie, primul în literatura română, cu noţiuni despre măsură, rimă, silabe lungi şi scurte. Poemul dezvoltă ideea scurgerii ireversibile a timpului, la care este raportată trecătoarea existenţă umană. Autorul preia motivul "fortuna labilis", prin prisma căruia este privită viaţa unor personalităţi. Surprinzătoare în poemul lui Costin este introducerea ideii despre dispariţia întregului sistem solar, supus şi el unei existenţe trecătoare. *Viaţa lumii* este dealtfel prima încercare poetică românească în care apare viziunea unui dezechilibru cosmic, a unei stingeri universale. Atitudinea poetului se menţine însă în limitele concepţiei teologice. Existenţa efemeră este determinată de Dumnezeu, cauză a Universului. Scrierea este în ansamblu marcată de clasicismul antic, la care se adaugă parabole biblice şi formule aforistice luate din moştenirea paremiologică a românilor. Poemul filozofic al lui Costin a influenţat ulterior literatura românească, atât cea folclorică, cât şi cea cultă (de la D. Cantemir la G. Călinescu).

Algeria SIMOTA, *Miron Costin,* în vol colectiv *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*. Editura Academiei Române, Bucureşti, 1979, p. 223.